

Avspänning betyder inte fred

Att ordet samexistens, så som det används på sovjetiskt håll, betyder ungefärligen fred mellan stater så att det ideologiska kriget mellan kapitalism och kommunism fritt skall kunna fortsätta, har åtskilliga gånger framhållits i Svensk Tidskrift. Redaktör Frank Bjerkholt kommer i sin artikel, som översatts från norskan, in på samma sak. Han har studerat hur man använder orden avspänning och samexistens vid den europeiska säkerhetskonferensen. Han betonar att det föreligger en vid skillnad mellan hur orden brukas i väst och i öst. Man måste klargöra denna skillnad, säger han. Så blir man fri från sina illusioner.

Den europeiska säkerhetskonferensen tycks inte bli vad man ursprungligen hoppats, nämligen ett avgörande steg mot avspänning och samarbete mellan öst och väst i Europa. Under loppet av de månader, som konferensen har varat, har det blivit klart, att man i öst och väst menar helt olika ting, när man talar om avspänning och samexistens. Då parterna inte lägger in samma betydelse i begreppen, är det problematiskt om de kommer fram till något avtal. Vad konferensen antagligen resulterar i är ett klargörande av det avstånd och det motstånd, som fortfarande existerar mellan öst och väst. Det visar sig vara en illusion att räkna med avspänning i betydelsen tillitsfull kontakt och utbyte och med samexistens i betydelsen samarbete för att stärka den ömsesidiga förståelsen.

På västligt håll, så som man där förstår begreppet avspänning, har man förväntat sig över att östblocket med Sovjet i spetsen har kunnat förena arbetet för avspänning och samexistens med en klar skärpning av behandlingen av alla avvikande och oppositionella. Det har likaledes samtidigt skett en kraftig ökning av den sovjetiska militära slagkraften, också i de östeuropeiska länderna. Båda dessa drag verkar, så som man ser dem i väst, vara ideologiska och i strid med avspänningen.

Men på sovjetisk sida handlar det inte om någon motsättning. Det finns tvärt om en full överensstämmelse mellan avspänning och åtstramning, mellan samexistens och upprustning.

Därför är det nödvändigt att se närmare på vad den sovjetiska ledningen lägger i begreppen avspänning och samexistens. I väst har man kunnat få en idé om vad det gäller genom debatten om den "tredje korgen" under säkerhetskonferensen, det vill säga om utväxling av idéer och människor, en friare ström av alla former av kontakt. Utifrån västlig uppfattning om samexistens måste en sådan nedbrytning av gränserna på det kulturella och informatoriska området vara en logisk och naturlig del av avspänningen.

Men Sovjet och östblocket har häftigt satt sig emot en sådan uppfattning om samexistensen. Det heter att denna tolkning av den är ett försök att undergräva sovjetmakten.

Konferensens bakgrund

Varför har länderna i väst lagt så stor vikt vid liberaliseringen av förbindelserna på det mänskliga och kulturella planet som en viktig del av den europeiska säkerhetskonferensen? För att svara härpå måste man gå till bakgrunden för konferensen. Den har kommit till på sovjetiskt initiativ efter många års krav på en all-europeisk konferens, som skulle göra slut på det kalla kriget och bana väg för ett nytt säkerhetssystem i stället för de två militärblocken. Likaledes ville Sovjet få till stånd ett ökat ekonomiskt och teknologiskt samarbete, då de kommunistiska länderna behöver denna hjälp från väst för att lösa sina utvecklingsproblem.

Från Moskväs sida var ändamålet med säkerhetskonferensen att få efterkrigskar-

tan i Europa godkänd som en del av verkligheten. Men mer än så. Genom att etablera alleuropeiska organ ville Sovjet också komma in som en medbestämmande faktor i de västeuropeiska ländernas angelägenheter.

Efter många års dröjsmål fann västmakterna att de borde tillmötesgå östblockets förslag om en säkerhetskonferens. Avspänning och samarbete var trots allt något som demokratierna skulle dra fördel av i kraft av sina mera handlingskraftiga idéer. Men för att komma Sovjet till mötes måste man säkra sig mot att östblocket fortsatte som ett slutet samfund, som man inte kunde lita på. Man måste motverka misstänksamheten och bristen på tillit. Skulle man ta sikte på samarbete och hjälpa Sovjet med dess utveckling, måste man ha en viss garanti för att inte Sovjet skulle utnyttja sin ökade styrka för att förbereda nya anslag mot väst.

Lösningen skulle vara att begära friare kommunikationer, så att Sovjetsamfundet kunde bli öppnare och mer liberalt. Ramen för ömsesidiga informationer måste utvidgas. De oppositionella i Sovjet måste få en viss yttrandefrihet som en kritisk röst, som skulle kunna utgöra en viss garanti mot att regimen förberedde aggressiva handlingar. Enligt uppfattningen i väst finns det ett visst sammanhang mellan slutna, fientliga system och krigsfara, medan fredsmöjligheterna ökar med större öppenhet och kommunikation. Avspänning skulle just innebära att man i öst skulle släppa efter på sin fruktan för de kapitalistiska länderna, så att

såväl diktaturen som upprustningen skulle kunna dämpas.

Sacharov har uttryckt denna tankegång så: "Västvärlden måste förstå, att om vårt land inte tar några steg framåt mot demokratisering, är varje avtal osäkert. Det håller bara så länge som en ekonomisk eller politisk nödvändighet får makthavarna att respektera det." Avspänningen, säger han, har till påtagligt ändamål att stärka sovjetsamhällets ekonomiska och administrativa struktur, medan några följder för oss för tanke- och yttrandefriheten helt enkelt inte finns.

Vad avspänning är

Det är utan vidare klart att en avspänning, som bara bidrar till att Sovjetstaten förstärks som diktatorisk och maktpolitisk faktor och därmed blir ännu farligare för medborgarna i dess hemland och för omvärlden, inte ligger i västs intresse. Därför måste västmakterna insistera på att det samarbete, man ger sig in på, också har en komponent av pålitlighet. Sovjet måste ge klara indikationer på att det ger avkall på sin expansionistiska och totalitära linje. Ett tecken härpå skulle kunna vara en nedtrappning av förföljelserna av oliktankande i Sovjet. En stat, som förföljer sina egna, är också i stånd att förfölja grannarna.

Mot bakgrunden av uppmaningen till friare utbyte av människor och idéer har sovjetledningen försökt närmare definiera vad samexistens är. Den döljer alls inte att avspänningen avser att tjäna kommunismens sak. Detta framgår av

preciseringen att fredlig samexistens är en form för historisk uppgörelse mellan kommunism och kapitalism, samtidigt som den tillåter de båda systemen att dra nytta av varandra. Men detta senare betyder inte att man accepterar varandra, "avspänner" gammal strid och förbrödras. Nej, den globala klasskampen fortsätter som förut.

Nu använder man på sovjetisk sida icke ordet avspänning (*razriadka*) särskilt mycket i denna förbindelse. Man talar företrädesvis om fredlig samexistens (*mirnoe sosuschestvova*), som tydligen betyder en fortsättning av arbetarklassens kamp intill socialismens triumf. Det understrykes t ex att fred inte är detsamma som fredlig samexistens. Denna innebär inte att man utesluter krig som möjlighet och metod. Fred är något som man kan få inom ett socialistiskt system. I förhållande till den kapitalistiska världen lever Sovjetblocket i permanent fiendskap.

Samexistensens risker

Man måste tydligen ge Sacharov rätt i att avspänning på dessa villkor representerar en fara för västvärlden. Man måste som motvikt arbeta på att bryta ned den sovjetiska isolationismen och bygga in demokratisering i avspänningen.

Detta uppfattar Moskva som ett hot från väster, ett försök att undergräva sovjetssystemet och avvärpa den internationella arbetarklassen. Den kontakt med väst, som samexistens innebär, är en fara som måste mötas med skärpt kontroll inom sovjetsamhället. I väster har man

trott, att avspänning skulle leda till liberalisering i kommuniststaterna. Men enligt Sovjets egna teoretiker är det tvärt om logiskt, att samexistenspolitiken åtföljes av ytterligare åtstramning inom de socialistiska staterna.

Att hävda att samexistens också kan gälla ideologiska förhållanden, att den också bör gälla kampen mellan klasserna och samhällssystemen, är i strid med avspänningens idé, menar Moskva. De som hävdar detta, försöker att framtvunga socialismens kapitulation. Samexistens betyder nämligen inte att konflikten mellan socialism och kapitalism upphäves. Tvärtom, den skärpes.

Tanken på att de två systemen närmar sig varandra förklaras som ett "imperialistiskt knep" för att göra Sovjetstaten svagare. Detsamma är också tanken att bygga broar mellan öst och väst. Den karakteriseras som en "västlig provokation". Det västliga kravet på friare förbindelser blir till "ett lömskt försök att konspirera" och säges dessutom vara i strid med folkrätten; det handlar ju om inblandning i

andra staters rätt till full suveränitet över sina egna medborgare.

Detta betyder inte att man i väst skall ge upp avspänningen. Man skall tvärtom kräva reell avspänning, som man själv ser den. Då Sovjet har behov av samexistens i form av "ömsesidigt utbyte" kan väst ställa villkor och påverka.

Sovjet däremot hoppas, att säkerhetskonferensen inte bara skall säkra dess isolerade och fullständiga kontroll inom östblocket utan också att man skall grunda alleuropeiska organ, som ger Moskva medbestämmanderätt i västeuropeiska länders angelägenheter. Detta uppfattas som avspänning, dvs främjande av socialismens målsättning. Vad som försenar eller hindrar denna process påstås vara i strid med avspänningen och uttryck för kallt krig. Det gäller både EG och tanken på en politisk västeuropeisk union.

I öst och väst menar man alltså helt olika ting med avspänning och samexistens. Det är nyttigt att klargöra denna skillnad. Man blir fri från sina illusioner.